

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIY VA ЎRTA MAHSUS
TALIM VAZIRLIGI

ЕР ОСТИ КОН ИШЛАРИ
ТЕХНОЛОГИЯСИ
ФАНИ
ДАСТУРИ

5540200 – «Кончилик иши» ва
5140900-«Касб таълими» (5540200-«Кончилик иши»)

таълим йўналиши учун

Тошкент – 2006

400

Фаннинг ўқув дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини мувофиқлаштирувчи кенгашнинг 2007 йил “___” _____ даги _____ - сон мажлис баёни билан маъқулланган.

Фаннинг ўқув дастури Навоий давлат кончилик институтида ишлаб чиқилди.

- Тузувчилар:
- **Раимжонов Б.Р.** Навоий давлат кончилик институти «Кончилик иши» кафедраси профессори
 - Мислибоев И.Т.** Навоий давлат кончилик институти «Кончилик иши» кафедраси мудир п.ф.н.
 - **Меликулов А.Д.** Навоий давлат кончилик институти «Кончилик иши» кафедраси доценти т.ф.н.
 - **Исмаилов А.С.** Навоий давлат кончилик институти «Кончилик иши» кафедраси доценти т.ф.н.

- Тақризчилар:
- **Каюмов З.Г.** Тошкент давлат техника университети «Кончилик иши» кафедраси доценти, т.ф.н.
 - **Кузнецов А.Н.** «Кончилик» илмий ишлаб чиқариш маркази бош мутахассиси т.ф.н., доцент

Фаннинг ўқув дастури Навоий давлат кончилик институти ўқув-услугий кенгашида тавсия қилинган (2007 йил “30” мартдаги 7-сонли баённома).

Кириш

«Кончилик иши» таълим йўналиши бўйича бакалаврлар тайёрлашда талаба эгаллайдиган касбига энг яқин бўлган фанларидан бири «Ер ости кон ишлари технологияси» фанидир. Бу фанни ўқитиш мақсади талабаларни ер ости кончилик ишлари технологиясида мавжуд бўлган техник атамалар, фойдали қазилма конларини қазиб олиш усуллари ва технологияси тўғрисида тушунчалар, амалда қўлланиладиган техника воситалари, уларнинг турли шароитларда ишлаш тамойиллари билан таништиришдир. Шу билан бир қаторда барча кон ишлари узвий боғлиқ бўлган техноген ва табиий жараёнлар сабаблари ва оқибатлари билан талабаларни таништириш фаннинг асосий вазифаси қисобланади.

Ер ости кон ишлари технологияси тўғрисида тушунчалар

Фаннинг мақсади, вазифалари ва асосий мазмуни. Фаннинг мутахассис бакалаврлар амалий фаолияти учун бўлган моқияти, унинг турдош фанлар ва амалиёт билан боғлиқлиги, асосий ўқимларининг мазмуни ва уларни сўрганиш услублари. Кон корхоналарининг асосий тавсифи. Фойдали қазилма конларини ер ости усулида қазиб олишнинг усуллари ва босқичлари. Муқим терминлар.

Конларини қазиб олиш техника ва технологиясини такомиллаштириш. Ер ости кон ишлари технологиясининг ривожланиш истиқболи.

Ўтказилма конларни қазиб олиш асослари

Умумий тушунчалар. Кўмир саноатининг мамлакат иқтисодиётидаги сўрни. Ўтказилма конларни ер ости усулида қазиб олиш технологиясининг асосий тушунчалари. Кон корхонасининг ер ости лақимлари мажмуи. Тик, горизонтал ва ўйя кон лақимлари. Кон тозаловчи лақимлар. Ствол атрофи ўсўраси лақимлари мажмуи. Шахтанинг ер юзасидаги технологик мажмуи.

Ўтказилмаларнинг ётиш унсурлари. Кўмир ўтказилмаларининг ўйялиги ва ўалинлиги бўйича таснифи.

Шахтанинг технологик схемаси тушунчаси. Ўтказилма конларни очиш, ўзишга тайёрлаш ва ўзиб олиш тартиби. Шахта майдонини ўқимларга (блоклар, горизонтлар, поллар, қаватларга) ажратиш.

Шахта майдонини қазиб олиш вариантлари. Шахта майдонини қазиб олиш билан кон транспорти ва умумшахта шамоллатиш тизимлари бўғлиқлиги. Шахтада зарарли ҳодисаларни олдини олиш тадбирлари.

Шахта майдонини очиш усул ва схемалари. Шахта майдонини очиш схемалари таснифи. Асосий очувчи лақимлар жойлашиши схемалари. Қўя

қатламларни бир горизонтли қамда тик стволлар ёрдамида очиш усули. Горизонтал, қия ва ўта қия қатламлари очиш схемалари.

Катта чуқурликдаги қатламларни очиш хусусиятлари. Қатламларни қия стволлар билан очиш. Конларни штолнялар ёрдамида очиш. Конларни очиш схемаларининг қўлланиш шароитлари.

Шахта майдонини тайёрлаш схемалари. Шахтани ўavatли, горизонтли, полли тайёрлаш схемалари. Қатламли ва майдонли тайёрлаш схемалари. Кўмир қатламларининг дастасини тайёрлаш хусусиятлари.

Узун устунли қазиб олиш системаси. Столбали ва ёппасига қазиб олиш системалари, уларни таққослаш. Қалин қатламларни қазиб олиш хусусиятлари. Қалин қатламларни табақаларга ажратиб ўазитиш усуллари.

Камера-устунли қазиб олиш системаси. Комбинациялашган қазиб олиш системаси. Ўта қия қатламларни бўшлиқни тўлдириб қазиб олиш системаси. Қия ва ўта қия қатламларни кавжойда ишчиларсиз қазиб олиш технологияси.

Рудали конларни ер ости усулида қазиб олиш

Рудали конлар тўғрисида умумий маълумотлар. Халқ хўжалигида рудали фойдали қазилмаларни қазиб олишнинг аҳамияти. Рудали конларни қазиб олишни такомиллаштириш йўллари.

Рудали уюмларни шакли ва ётиш унсурлари бўйича таснифи. Конларни қазиб олиш технологияси ва механизациялаш усулларига кон-геологик омилларни таъсири.

Рудани қазиб чиқариш кoрсаткичлари. Фойдали қазилма йўқотилиши ва сифатсизланиши, уларнинг сабаблари. Руда йўқотилиши ва сифатсизланишини ҳисоблаш. Ер ости бойликлари тўғрисидаги қонунлар.

Рудали фойдали қазилмаларни ер ости усулида қазиб олишга бўлган талаблар. Рудали конларни очиш схемалари ва уларнинг таснифи.

Рудали конларни қазишга тайёрлаш схемалари. Қия ва ўта қия рудали уюмларни қаватларга ва қазиб олиш блокларига ажратиш. Қия жойлашган уюмларни полларга ажратиш. Горизонтларини қазиб олишга тайёрлаш схемалари ва уларнинг таснифи.

Рудникни ишлаб чиқариш унумдорлиги ва ишлаш муддати. Конни очиш схемалари, асосий лаҳимларни жойлашиши. Конни очиш бoсқичлари ва тартиби, уларни танлаш. Конни очиш ва қазиб олиш календар режаси. Ўазитиш олинган рудани ташиш ва кўтариш усуллари. Тик ва қия стволлар ёрдамида юк кoетариш, стволларни жиқозланиши.

Конни очиш ва тайёрлаш схемаларини танлашда жараёнлар ва оперцияларни таҳлили. Схемаларни техник-иқтисодий асослашда ЭҲМдан фойдаланиш.

Рудали конларни қазиб олиш тартиби. Қазиб олиш тартибини тайинлашга таъсир этувчи омиллар. Қаватдаги блокларни қазиб олиш тартиби.

Қазиб олишни атропофдаги тоғ жинслари массивига таъсири. Қазиб олинадиган бўшлиқни тўлдириш усуллари, тартиби ва уларнинг қўлланиш шароитлари. Бўшлиқни тўлдирувчи қотадиган материаллар, уларнинг мустақкамлиги. Қазиб олинган бўшлиқни тўлдириш технологияси.

Очилган бўшлиқни мустақкамлаш, мустақкамлагичлар конструкциялари. Замонавий мустақкамлагичларни қўлланиши ва истиқболи. Тозаловчи ва тайёрлов лаҳимларни мустақкамлаш. Мустақкамлагичларнинг юкламага ўаршилиқ кўрсатиш қобилияти.

Тоғ жинслари массиви ҳолатига махсус усуллар билан таъсир этиш.

Рудали конларни қазиб олиш системалари, уларнинг таснифи. Рудани ёппасига қазиб олиш системаси. Камерали қазиб олиш системаси.

Рудани омборлаб қазиб олиш системаси. Ўаватли мажбуран қулатиб ва рудани блокнинг ён томонидан чиқариш системаси. Горизонтал табаўали ҳамда бўшлиқни тўлдириб қазиб олиш системаси. Бўшлиқни қотувчи қоришма билан тўлдириб рудани қатламчаларга ажратган қолда юқоридан пастга бўлган тартибда қазиб олиш системаси.

Қазиб олиш технологияси кўрсаткичларини ҳисоблаш ва оптималлаштириш. Рудали конларни қазиб олиш технологиясини такомиллаштиришнинг истиқболли йўналишлари.

Амалий машўулотлар

Амалий машўулотларда талабалар фойдали қазилма конларини ер ости усулида ўазиб олиш, кончилик ишлаб чиқариш жараёнлари ва уларнинг коёрсаткичларини, қўлланиладиган техника воситаларининг иш унумдорлигини ҳисоблашни ўрганадилар. Амалий машўулотларда талабаларга ўуйидаги масалаларни ечиш тавсия этилади: шахтанинг оптимал ишлаб чиқариш қувватини ҳисоблаш, шахта майдонини очиш вариантини, конни рационал қазиб олиш тизимини ва қазиб олишга тайёрлашнинг рационал схемасини асослаш, ўазиб олиш устунларини қазиб тартибини оптималлаштириш, технологик жараёнларни меҳнат ҳажмдорлиги ва уларни бажариш давомийлигини аниқлаш, конларни комбинациялашган усулда қазиб олиш схемаси кўрсаткичларини ҳисоблаш, камерали ва камера-устунли системаларнинг технологик кўрсаткичларини аниқлаш, горизонтал лаҳимларнинг мустақкамлигини

ҳисоблаш, шахта ва рудникнинг технологик схемасини ҳисоблаб асослаш ва коказо.

Курс лойиҳаси

Мазкур мутахассислик фандан режалаштирилган курс лойиҳаси талабаларни мустақил ишлаш қобилиятини ривожлантиришга шаратилади. Курс лойиҳаси талабанинг танлаб олган мавзуси ва курсни олиб борувчи ўқитувчи томонидан берилган вазифа асосида бажарилади.

Курс лойиҳаси куйидаги асосий масалаларни тақлил этган қолда бажарилади ва хулоса билан яқунланади. Фойдали шарзилмалар жойлашининг геологик шароитларини тақлили. Қонни очиш ва шарзиб олишга тайёрлаш схемаларини асослаш. Бу схемаларни шарсша техник-иштинодий бақолаш. Қазиб олиш системасини танлаш, унинг асосий технологик кўрсаткичларини қисоблаш. Қонни шарзиш технологик жараёнларини механизациялаш ва мувофиқ бўелган жиқозларни танлаш. Технологик жараёнларда иш унумдорлиги, уларнинг оптимал давомийлиги, меқнат қажмдорлиги, материаллар ва бошша қаражатларни қисоблаш тамойиллари. Қавжойда шарзиш жараёнларини асосий кўрсаткичларини ҳисоблаш. Меҳнатни ташкил этиш моделини тузиш ва уни тақлили. Курс лойиҳаси қўриб чиқилган технологик жараёнлар ва схемаларни афзаллиги ва нуқсонларини тақлипини қўрсатган хулоса билан яқунланади. Асосий хулосалари қисобланган бўелиб, чизма, жадвал қамда зарур графиклар билан бирга тақдим этилади.

Курс лойиҳаси топшириқлари кафедрада қўриб чиқилади ва тасдиқланади.

Мустақил иш

Мазкур ўқув фани бўйича талабанинг мустақил иши маърузалар матни ва тавсия этилган адабиётлар, даврий нашрлар ҳамда Интернет тармоқларидан олинандиган материаллар билан ишлашни, рефератлар ёзишни, курс ишига ижодий ёндашиб, стандарт талабларига мос равишда ва электрон ҳисоблаш техникаси воситаларидан фойдаланиб мустақил бажаришни ўз ичига шарраб олади.

Дарсликлар ва сўев шарланмалар рўейхати

Асосий

1. Сагатов Н.Х. Кон иши асослари. Ўқув қўлланма. Тошкент: ТДТУ, 2005.– 212 б.
2. Сагатов Н.Х., Меликулов А.Д., Шамирзаев Х.Х. Фойдали казилма конларини ер ости усулида ўзиш. Ўқув қўлланма. Тошкент, ТДТУ, 2004. –170 б.
3. Егоров П.В., др. Подземная разработка месторождений полезных ископаемых (практикум). М., МГГУ, 2002. –217 с.
4. Михеев О.В., Виткалов В.Г. и др. Подземная разработка пластовых месторождений. Практикум. М.: МГГУ, 2001. –488 с.

Қўшимча

1. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бусагасида. Т., 1997.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон келажаги буюк давлат. Т., 1997.
3. Каримов И.А. «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. Т., 1994.
4. Жигалов М.Я., Ярунин С.А. Технология и механизация подземных горных работ. М., Недра, 1990. –415 с.
5. Ермолов Е.Л. и др. Месторождения полезных ископаемых. Учебник. М.: МГГУ, 2004. –570 с.
6. Исамухамедов У.А. Ер ости кончилик ишлари асослари. Т.: Ўзбекистон, 1998, –120 б.
7. Киячков А.П. Технология горного производства. М.: Недра, 1992. –415 с.
8. Шестаков В.А. Проектирование горных предприятий. Учебник. М.: МГГУ, 2003. –800 с.
9. Научные проблемы горного производства. Сборник статей к 80-летию академика В.В. Ржевского. М.: МГГУ, 2000. –350 с.
10. АРКОМ -97. Сборник докладов на английском языке. М., МГГУ, 1997.
11. Даврий нашрлар («Ўзбекистон кончилик хабарномаси–Горный вестник Узбекистана», «ТДТУ хабарлари», «Техника юлдузлари», «Узбекский геологический журнал», «Горный журнал», «Горный информационно-аналитический бюллетень», «Физико-технические проблемы горного дела», «Подземное и шахтное строительство», «Уголь», «Минеральные ресурсы России», «Mining Journal», «Mining in Canada», «Mining and Metallurgy», «Mining Technology»).
12. Интернет сайтлари:
http://www.elibrary.ru/menu_info.asp – илмий электрон кутубхона.
<http://mggu.da.ru> – Москва давлат кончилик университети.
<http://www.mining-journal.com/mj/MJ/mj.htm> - Mining Journal

<http://info.uibk.ac.at/c/c8/c813> - Institute of Geotechnical and Tunnel Engineering

<http://www.rsl.ru> – Россия давлат кутубхонаси.